

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

Ο ΤΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

Με τὸ παρὸν τεύχος συμπληροῦται ὁ τόμος Ἰωάννου Καλιτσουνάκη. Τὰ «Κρητικά Χρονικά» ἐκφράζονται τὴν χαρὰν των, διότι συνέβαλον εἰς τὴν ἀπό-
τισιν τοῦ πνευματικοῦ τούτου χρέους πρὸς διαπρεπὲς τέκνον τῆς Κρήτης, ὀφεί-
λουν συγχρόνως νὰ ἐξάρουν τὴν συμβολὴν τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συστα-
θείσης Ἐπιτροπῆς ἐκ τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακίων κ. Εὐμενίου
καὶ τῶν κ. Ν. Τωμαδάκη, Ε. Κριαρᾶ, Μ. Ι. Μανούσακα, Ν. Ε. Πλάτωνος καὶ
Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Τωμαδάκη, ὁ ὁποῖος ἐν
συνεχεί ἐπαφῇ μετὰ τοῦ ἐκδότου τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἐμερίμνησε διὰ τε
τὴν συγκέντρωσιν τῆς δημοσιευθείσης ὕλης καὶ τὴν ἰτεώρησιν τῶν πλείστων
τυπογραφικῶν δοκιμίων.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ «ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Τὸ Ὑπουργεῖον Ὀρθοσκευαμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας παρέσχεν οἰκονομι-
κὴν ἐνίσχυσιν πρὸς τὰ «Κρητικά Χρονικά» ἐκ 2.000.000 δραχμῶν. Διὰ τὴν ἀρω-
γὴν ταύτην, προῖόν τῆς φιλελιστήμονος μερίμνης τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Καλλία, τὰ
«Κρητικά Χρονικά» εὐχαριστοῦν θερμῶς. Τὸ ὡς ἄνω ποσὸν κατετέθη ὑπὸ τοῦ
ἐκδότου εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν.

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1953

Τὸ ἔτος 1953 δὲν ἦτο ὀλιγώτερον εὐτυχὲς τοῦ προηγουμένου διὰ τὴν κα-
θόλου ἀρχαιολογικὴν κίνησιν ἐν Κρήτῃ, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι καὶ τὰ διατεθέν-
τα μέσθι ἦσαν ἀλλοῦ περιωρισμένα καὶ τὸ ἀπασχοληθὲν μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ
ἔργα ἐπιστημονικὸν καὶ τεχνικὸν προσωπικὸν δὲν ἦτο ἐπαρκές.

Διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ κτηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου διετέθησαν
ἑξακόσια ἑκατομύρια. Κατεσκευάσθησαν εὐρύχωροι ὑπόγειοι ἀποθήκαι διὰ τὴν
ταξινόμησιν τῶν παμπληθῶν ἀρχαιοτήτων, αἵτινες δὲν προορίζονται δι' ἐκθε-
σιν, καὶ ἤδη ἀποπερατοῦνται ἢ ἡμιτελῆς νέα πτέρυξ, περιλαμβάνουσα ὀκτὼ αἰ-
θούσας. Θὰ γίνουσι ἐπίσης ἀπαραίτητοι βελτιώσεις ἐξασφαλίζουσαι τὸ Μουσεῖον
ἀπὸ τὰ ὄμβρια ὕδατα καὶ ἐπαυξάνουσαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ· ὁ φωτισμὸς τῶν
αἰθουσῶν τόσον ὁ φυσικὸς ὅσον καὶ ὁ τεχνητὸς ἐμελετήθη ἰδιαίτερος. Μετὰ
τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃ τὸ Μουσεῖον εἰς
τὴν νέαν του μορφήν, μὲ εἰκοσιν αἰθούσας ἐπιδείξεως (δῶδεκα τῆς τουριστικῆς
ἐκθέσεως καὶ ὀκτὼ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν).

Ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἐξεκολλουθεῖ νὰ διέρχεται ἐν-
διάμεσον στάδιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ προτελευταῖον τῆς τελικῆς ἐκθέσεως. Ἡδὴ
ἐχρησιμοποιήθησαν 70 ἐκ τῶν νέων μεταλλικῶν καὶ χρυσαλλικῶν προθηκῶν,
αἵτινες ἀφίχθησαν ἐξ Ἀγγλίας διὰ τὴν τουριστικὴν ἐκθεσιν τῶν ἀντικειμένων
τοῦ νεολιθικοῦ, ὑπονεολιθικοῦ, προανακτορικοῦ καὶ παλαισανακτορικοῦ μινωι-
κοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ ἐκθεμάτων προερχομένων ἐκ τῶν τριῶν νεωτέρων μι-

νοικῶν Ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ, Φαιστοῦ καὶ Μαλίων, τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ Ζάκρου καὶ τῆς Βασιλικῆς Ἐπαύλεως Ἀγίας Τριάδος. Ἐπίσης ἐξετέθησαν ἐντὸς αὐτῶν αἱ ὠραιότεραι τῶν πολυχρῶμων καλπῶν τῆς ἀνατολιζούσης ἑλληνικῆς περιόδου, τὰ χαλκὰ μικροτεχνήματα, τὰ χρυσαῖα κοσμήματα τῶν ἑλληνικῶν, ἑλληνιστικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, οἱ δακτυλιόλιθοι καὶ τὰ κρητικὰ νομίσματα· τέλος ἐβελτιώθη ἡ ἔκθεσις τῶν σαροκοφάγων καὶ πίθων. Ἐκ παραλλήλου ἤρχισεν ἡ ἔκθεσις τῶν ἐπιστημονικῶν Συλλογῶν, μάλιστα τῆς κεραιμεικῆς, ἐντὸς τῶν παλαιῶν προθηκῶν τοῦ Μουσείου, ριζικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνακαινισθειῶν, λόγῳ ἐλλείψεως χώρου προσωρινῶς ἐντὸς τῆς μεγάλης αἰθούσης τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν γλυπτῶν. Συστηματικὴ ἐργασία τουριστικῆς ἐκθέσεως ἐγένετο εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν ἀρχαϊκῶν, ὅπου ἐξετέθησαν συμπληρωθέντα τὰ θαυμάσια γλυπτὰ τοῦ Πριναῖ, αἱ ἀσπίδες τοῦ Ἰδαίου Ἄντρου, οἱ ἀρχαϊκοὶ πίθοι, τὰ μικροτεχνήματα τῆς χαλκουργίας καὶ μικροπλαστικῆς, τὰ πῆλινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ Ναοῦ τοῦ Διὸς ἐκ Παλαιοκάστρου κλπ. Εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν γλυπτῶν ἐτοποθετήθη τὸ ὠραῖον μωσαϊκὸν δάπεδον τοῦ Ἀπολλινάρι, ἀποκολληθὲν καὶ μετακομισθὲν ἐκ Κνωσοῦ, πρόκειται δὲ νὰ ἐκτεθοῦν καὶ ἄλλα μωσαϊκὰ προερχόμενα ἐκ τῆς Ἐπαύλεως Διονύσου, ἐπίσης ἐκ Κνωσοῦ. Ὁραία ἐργασία ζωγραφικῆς ἀποκαταστάσεως ἐγένετο εἰς τὰ καμαραῖκα καὶ νατουρελιστικὰ μινωικὰ ἀγγεῖα διὰ δύο λίαν εὐδοκίμως ἐργασθέντων ζωγράφων, τοῦ Θωμᾶ Φανουράκη καὶ τοῦ Ἰωάννου Μιγάδη. Εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου ἐγένετο ἐντατικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως τῶν νέων εὐρημάτων διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχαρία Κανάκη καὶ τοῦ βοηθοῦ τοῦ Ἰωάννου Μεραμβελιωτάκη. Ἐπὶ πλέον εἰργάσθησαν ἄλλοι τεχνίται διὰ λογαριασμὸν τῶν Ξένων Σχολῶν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν εὐρημάτων τῶν ἐκ Φαιστοῦ, Κνωσοῦ καὶ Μαλίων. Οὕτω κατέστη δυνατόν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ προσπαῦτος ἀνευρεθέντος ἀρχαίου ὕλικου νὰ εἶναι ἔτοιμον διὰ τουριστικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν ἔκθεσιν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Ἡρακλείου. Καταβάλλεται νῦν ἐντονος προσπάθεισ ὅπως ἡ ὅλη ἐργασία τῆς ὀριστικῆς ἐκθέσεως τοῦ Μουσείου περατωθῇ ἐντὸς τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἀλλ' εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ πραγματοποιήσις ἀποτελεῖ συνάρτησιν πολλῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι ἐλπίζεται ὅτι θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθοῦν. Συντελεστικὴ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ταύτην φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Καλλία γενομένη ἐπίσκεψις εἰς τοὺς ἀρχαιολ. χώρους καὶ μουσεῖα τῆς Κρήτης καὶ ἡ ἐκ μέρους αὐτοῦ ἐκ τοῦ σύγγγυς ἐξέτασις τῶν διαφόρων προβλημάτων.

Ἡ βυζαντινὴ καὶ μεσαιωνικὴ Συλλογὴ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ὡς εἶναι γνωστόν, ἐστεγάσθη κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας εἰς τὸ νεωστί ἱδρυθὲν Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης. Ἡ ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχαιολ. πηρεσία συνέβαλλε σημαντικῶς εἰς τὴν ταξινόμησιν καὶ ἔκθεσιν τοῦ Μουσείου τούτου. Περὶ τῆς γενομένης ἐργασίας εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦτο ἀκολουθεῖ ἰδιαιτέρα ἔκθεσις.

Τῶν τοπικῶν Μουσείων καὶ Συλλογῶν δὲν κατορθώθη νὰ πραγματοποιηθῇ, ὡς εἶναι εὐνόητον, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως μέσων καὶ προσωπικοῦ, ἢ ὀριστικῆς ἔκθεσις. Τὸ Μουσεῖον Χανίων στεγαζόμενον εἰς τὸ ἀκατάλληλον διὰ τὴν ὑγείαν του Μικρὸν Ἱεράκι (ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ ἐνετικοῦ λιμένος) δὲν παρουσιάζει καθόλου εὐμενεῖς ὁρους ἐκθέσεως, ἂν καὶ εἶναι προσιτὸν εἰς τὸ κοινόν. Ἡναγκάσθημεν νὰ ἐκκενώσωμεν κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐσωτερικὴν αἴθουσαν, ἐκ τῶν εὐαισθητῶν ἀντικειμένων τοποθετηθέντων εἰς τὴν μεγάλην. Ἐγένετο ἐπιδιόρθωσις τῆς μεγάλης αἰθούσης καὶ στερεώσις ἐσωτερι-

κή του θόλου της. Διὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Μουσείου Ρεθύμνης ἐξηφαιλίσθη πλέον τὸ κτήριον, διὰ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου καὶ τῆς κλίμακος προσβιάσεως τῆς δι' αὐτὸ προοριζομένης Ἑνεϊκῆς Λέσχης. Ἡ ἔκθεσις τοῦ Μουσείου πρόκειται νὰ πραγματοποιηθῇ συντόμως. Διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν Νεαπόλεως ἠχοδομήθη εἰς ὄρφος εἰσέτι εἰς τὸ δημοτικὸν οἶκημα ἔνθα στεγάζεται. Ἡ ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπλουτίσθη διὰ τῶν εθρημίτων ἐκ διαφόρων νεκροταφείων ἀρχαίων πόλεων τῆς περιοχῆς (ΥΜΙΙ τάφων Κρητῶν, μεσομινωικοῦ τάφου Ἁγ. Νικολάου, Ἑλληνιστικοῦ τάφου Ἁγίου Νικολάου) καὶ διὰ τῆς περισυλλογῆς ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἀρχαιοτήτων. Κατασκευάζονται προθήκαι διὰ τὴν ἔκθεσιν, ἧτις πρόκειται προσεχῶς νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἐπερατώθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ προοριζομένου διὰ τὴν Συλλογὴν Ἱεραπέτρας κτηρίου καὶ κατασκευάζονται αἱ ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἔκθεσιν προθήκαι. Τὰ ὑελώματα τῶν προθηκῶν τῶν δύο Συλλογῶν παρεχώρησε τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας.

Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων διετέθησαν μᾶλλον περιορισμένα πιστώσεις, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐκτελεσθοῦν τὰ ἀρχικῶς προγραμματισθέντα ἔργα. Εἰς τὴν Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως, γενόμεναι διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας, περιορίσθησαν εἰς τὴν προσωρινὴν στερέωσιν τοῦ μεγάλου κλιμακοστασίου τοῦ Ἀνακτόρου, τοῦ ὁποίου ἐβίβησαν ἐκ νέου οἱ κίονες καὶ αἱ ἀποκατασταθεῖσαι δοκοί. Εἰς τὸ ἀνόκτορον τῆς Φαιστοῦ ἡ Ἱταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἐσυνέχισε τὰς ἐργασίας ἀντικαταστάσεως τῶν φθιμνέντων πλακοστρώτων ἐκ γυψολίθου μὲ νέον ὄλικόν, τὸ ὁποῖον ἐξήγαγεν ἐκ τῶν ἀρχαίων λατομείων καὶ ἐτοποθέτησεν ὁ τεχνικὸς Τότι. Οὕτω ἀπεκατεστάθη ὁ προθάλαμος τοῦ δωματίου τοῦ λουτροῦ. Αἱ διὰ τῶν καθηγητῶν κ. Μαρινάτου γενόμεναι εἰς τὸ μινωικὸν μέγαρον Βαθυπέτρου στερεωτικαὶ ἐργασίαι ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ εἴρηια ἀπὸ τὰ πανταχόθεν κατακλύζοντα δμβρία ὕδατα καὶ νὰ προφυλάξουν ἀπὸ τὴν διάλυσιν τοῦ κινδυνεύοντος τοίχους, μάλιστα τοῦ τριμεροῦς ἱεροῦ.

Ἐτενέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν τριῶν μινωικῶν μεγάρων τῆς Τυλίσου. ἐκτελεσθεῖσαι διὰ τοῦ Ἐφόρου καὶ τοῦ Ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου. Συνεπληρώθησαν τὰ πρὸ ἐτῶν γενόμενα ἔργα εἰς τὰς οἰκίας Α καὶ Β καὶ ἐπερατώθη ἡ προπέρουσι ἀρξαμένη στερέωσις τῆς Οἰκίας Γ τῶν ὁδῶν προσπελάσεως καὶ τῆς Πλατείας τοῦ Βωμοῦ. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἡ εἴσοδος μὲ τὸ πλακόστρωτον προαύλιον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν στοᾶν τῆς Οἰκίας Β ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν καὶ ἐστερεώθησαν πολλὰ δάπεδα, παραστάδες, παράθυρα, κλιμακοστάσις τῆς αὐτῆς οἰκίας ἐπίσης ἀπεκατεστάθησαν ἅπαντα τὰ πλακόστρωτα τῆς οἰκίας Γ, τὸ πολυθύρον μὲ τὸ τριπλοῦν παράθυρον, αἱ κλίμακες ἰνόδου, μιᾶς τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθη διὰ πρῶτην φοράν τὸ ἄνω σκέλος, ἡ πλακόστρωτος ὁδὸς προσπελάσεως, διευκρινίσθη δὲ δι' ἀνασκαφῆς τὸ ἰδιότυπον σύστημα ἀποχωρητηρίου τὰ ἐπὶ τῆς οἰκίας ταύτης θεμελιωθέντα κτήρια ΥΜΙΙ χρόνων ἐγένοντο πολὺ σαφέστερα διὰ τῆς στερεώσεως ἑνὸς πολυθύρου καὶ ἀρχιτεκτονικῶν τινων μελῶν. Ἰδιαιτέρα ὁμως προποχὴ ἐδόθη διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ μακροῦ πλακοστρώτου δρόμου προσπελάσεως, τοῦ διερχομένου δυτικῶς τῆς Οἰκίας Γ, ὅστις κατέληγεν εἰς τὴν Πλατείαν τοῦ Βωμοῦ. Διὰ ταύτης ὄχι μόνον ἐξασφαλίσθησαν ἀπὸ τὴν κατοστροφὴν τὰ πλακόστρωτα, ἀλλὰ διευκρινίσθησαν πολλὰ προβλήματα σχετιζόμενα μὲ τὴν χρονολογίαν τῶν διαδοχικῶν ἐγκαταστάσεων. Ἐπάλληλα πλακόστρωτα (ΜΜΙ—

II, ΥΜΙ, ΥΜΙΙΙ και κλασικῶν ἑλληνικῶν χρόνων) διακρίνονται νῦν σαφῶς εἰς διάφορα σημεῖα Ἐδῶθη ἐπίσης ἡ εὐκαιρία νὰ χρονολογηθοῦν ἀκριβῶς τὰ διάφορα κτίσματα καὶ διὰ μικρᾶς ἀνασκαφῆς νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ ἀκριβὴς μορφὴ ὠρισμένων ἐξ αὐτῶν. Νέα πλήρη σχέδια τῶν μεγάρων καὶ τῶν πλακοστρώτων ὁδῶν ἐξεπονήθησαν, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ μία συμπληρωματικὴ δημοσίευσις τοῦ ὅλου ἀρχαιολ. χώρου.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία ἐμερίμνησεν ἐπίσης διὰ τὴν στερέωσιν τῶν μωσαϊκῶν ἐνδὸς τῶν δωμάτων τῆς Ἐπαύλεως Διονύσου ἐν Κνωσσῷ, διασώσασα τοῦτο ἀπὸ βεβαίαν καταστροφὴν. Τέλος ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς κινδυνεύοντας πρωτομινωικοὺς θόλους τοῦ Πλατάνου Μεσαρᾶς διὰ περιφράξεως.

Ἐντονος ἐκ παραλλήλου διεξήχθη ἀγὼν διὰ τὴν διάσωσιν τῶν κινδυνεύοντων μεσαιωνικῶν μνημείων τῶν πόλεων Ἡρακλείου, Χανίων καὶ Ρεθύμνης καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τινῶν τῶν μᾶλλον ἀξιολόγων. Ἀπουσιάζοντος τοῦ Ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Καλοκύρη δι' εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἢ ἐν Ἡρακλείῳ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων ἐσυνέχισε τὰς προσπάθειάς της διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Κρήνης Μπέμπο ἀπὸ τὰ προσκτίσματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προσόψεως τῆς Πύλης Παντοκράτορος. Ἄν ἡ προσπάθεια δὲν ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ἐπεδείχθη ἀνάλογος κατανόησις ὑπὸ τῶν πλείστων τοπικῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου. Ἐλπίζεται ὅμως ἡ ἀποκατάστασις νὰ πραγματοποιηθῇ προσεχῶς. Ἡ γλυπτὴ πύλη τοῦ Μεγάρου Ἰττάρ, ἣτις κατέστη ἐτοιμόρροπος, καθηρέθη διὰ νὰ ἐπανοικοδομηθῇ ὑπὸ τῆς τεχνικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Μακρὸς ἀγὼν διεξάγεται ὑπὸ τοῦ Δήμου διὰ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ κατεδάφισις τοῦ ἔναντι τῆς Κρήνης Μοροζίνη τμήματος τοῦ βυζαντινοῦ - παλαιοενετικοῦ τείχους ὠρισμένα τόξα κατεδαφίσθησαν κατὰ τὴν ἀνεγερσιν τοῦ Μεγάρου τῆς Διοικήσεως Χωροφυλακῆς, ἢ Ἀρχαιολογικῆ Ὑπηρεσίας ὅμως ἐπέτυχε τὴν διατήρησιν τοῦ ὑπολοίπου. Ὁρισμέναι παραχωρήσεις ἐγένοντο ἐκ μέρους τῆς τελευταίας διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ἐπιτακτικῶν πολεοδομικῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ ἐθυσίασθη οὕτω τμήμα τοῦ βορείου παλαιότερου ἐνετικοῦ τείχους καὶ μᾶς τῶν ἐνετικῶν πυριτιδαποθηκῶν. Ἐπίσης τὸ Ἀρχαιολ. Συμβούλιον ἔδωκεν ἀδείας κατεδαφίσεως τμημάτων τοῦ κεντρικοῦ παλαιοῦ τείχους, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου πρῶτον εἶχον ἀποκαλυφθῆ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς ἀραβικῆς καὶ βυζαντινῆς περιόδου. Πρὸ τῆς κατεδαφίσεως ἐγένετο φωτογράφησις καὶ ἀποτύπωσις τῶν ἀναφανέντων λειψάνων. Δὲν κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ διατήρησις ὠρισμένων ἰδιωτικῶν δεξαμενῶν ἐνετικῶν χρόνων, αἵτινες ἀπεκαλύφθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως Ἡρακλείου κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως διαφόρων κτηρίων. Καὶ τούτων ὅμως ἐλήφθησαν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα.

Δαπάναις τοῦ Λιμενικοῦ Ταμείου Ἡρακλείου ἐσυνεχίσθησαν οἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἐνετικοῦ Φρουρίου Λιμένος (Μεγάλου Κούλε) καὶ κατεσκευάσθη ὁλόκληρος ἡ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον σειρὰ τῶν ἐπάλξεων. Αἱ ἐργασίαι πρόκειται νὰ συνεχισθοῦν.

Εἰς τὴν Ἐνετικὴν Λέσχην Ρεθύμνης αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως οὐσα στικῶς ἐτερματίσθησαν, κατασκευασθέντος τοῦ ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν δαπέδου μετὰ τῶν περιθωρίων του καὶ τῆς κλίμακος προσβάσεως. Ἡ ἀπαλλοτρίωσις τοῦ χώρου τὸν ὁποῖον καταλαμβάνουν τὰ προσκεκολλημένα καταστήματα ἔχει οὐσιαστικῶς εἰσέλθει εἰς τὸ τελειωτικὸν στάδιον. Αἱ ἐργασίαι πρόκειται νὰ συ-

νεχισθοῦν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ κτηρίου ἀπὸ τὰ ὄμβρια ὕδατα καὶ διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ περιβάλλου του.

Ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία διὰ τῆς Διευθύνσεως Ἀνασηλώσεως ἐξετέλεσεν ἐργασίας διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ μικροῦ βυζαντινοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας Λαμπινῆς εἰς τὸ χωρίον Λαμπινῆ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Τὴν ἐργασίαν ἐξετέλεσε ἴδιαν φιλοτιμῶς ὁ ἀρχιτεχνίτης τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ζαχαρίας Κανάκης. Ἀφηρέθησαν τὰ μεταγενέστερα κοινάματα καὶ οἱ κρύσταλλοι τῶν ἀλάτων οἱ προελθόντες ἀπὸ τὰ διεισδύοντα ὄμβρια ὕδατα καὶ ἐστερεώθησαν αἱ τοιχογραφίαι, ὅπου ἐκινδύνευον νὰ καταπέσουν. Λαμπρὰ σειρά τοιχογραφιῶν εἰς δύο ἐπαλλήλους στρώσεις ἀνηκούσας εἰς δύο περιόδους, ἦλθεν οὕτω εἰς φῶς. Ἐκαθαρίσθη ἐπίσης ὁ τροῦλλος τοῦ Ναοῦ καὶ ἡ κόγχη. Οὕτω ἀπεκαλύφθη τοιχογραφία τοῦ Παντοκράτορος καὶ τῆς Παναγίας Λαμπινῆς μεταξὺ Ἀγγέλων. Αἱ ἐργασίαι πρόκειται νὰ συνεχισθοῦν διὰ τὴν προστασίαν τοῦ Ναοῦ ἀπὸ τὰ εἰσρέοντα ὕδατα καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς ἐμφανίσεως τῶν τοιχογραφιῶν. Ἡ Διεύθυνσις Ἀνασηλώσεως ἐσυνέχισεν ἐπίσης διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς κ. Ἀναστ. Ὀρλάνδου τὰς ἐργασίας εἰς τὴν ὠραίαν Βυζαντινὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Κυργιάννη παρὰ τὸ γ. Ἀλυκιανοῦ Χανίων.

Ἡ Ἐταιρία τῶν Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν ἐκτελεῖ ἐργασίας στερέωσεως τοῦ ἀναβρυτηρίου μετὰ μωσαϊκῶν εἰς τὸ χωρίον Χερσονήσου διὰ τοῦ Ἐ. Φόρου Ἀρχαιοτήτων καὶ τοῦ εἰδικοῦ τεχνίτου μωσαϊκῶν Δημ. Σκόρδου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀπεδείχθη ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας τοῦ ἀναβρυτηρίου, τοῦ ὁποῦ ἀπεκαλύφθη ἡ ὅλη διάταξις (τροφοδοτήσεως, μαρμαρίνων μικρῶν καταρρακτῶν, τετραγώνων πέριξ ἀγωγῶν ὕδατος, ὑπογείου δεξαμενῆς κλπ).

Τὰ τουριστικὰ ἔργα εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ὑπῆρξαν περιορισμένα διότι ὁ Ἑλληνικὸς Ὄργανισμὸς Τουρισμοῦ δὲν διέθεσε τὰ ἀναμενόμενα κονδύλια. Τὸ Τουριστικὸν Περίπτερον Φαισίου εὐρίσκεται εἰς ὄχι καλὴν κατάστασιν καὶ ἡ δεξαμενὴ τοῦ ὕδατος διεργάγη. Ἀνηγγέθη ὁμως ὅτι ἐπικεῖται ἡ διάθεσις τοῦ ἀναγκαίου ποσοῦ διὰ τὴν ἐπέκτασιν καὶ ἐξοπλισμὸν του. Ἡ ὁδὸς ἀνόδου ἐπὶ τοῦ λόφου ἐχοράχθη διὰ μηχανικῶν μέσων τοῦ Στροτοῦ, πρόκειται δὲ νὰ ἀποτελειώσῃ κατασκευαζομένης τῆς ἐπιστρώσεως καὶ τῶν τεχνικῶν ἔργων δαπάναις τοῦ Τουρισμοῦ. Τέλος τὸ ἀναπαυτήριον τῆς Κνωσοῦ συμπληροῦται ἤδη διὰ τῆς κατασκευῆς διαφόρων ἐξωραϊστικῶν ἔργων.

Ἐκκρεμές παραμένει πάντοτε τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς δωρηθείσης εἰς τὴν Ἑλλην. Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίαν Ἐπαύλειος «Ἀριάδνη» ἐν Κνωσῷ, λόγῳ τῶν ἀτελεσιῶν γροφειοκρατικῶν διατυπώσεων, αἱ ὁποῖαι ὁμως φαίνεται ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὸ τελειωτικὸν στάδιον. Ἐλπίζεται νὰ καταστῇ προσεχῆς ἡ πραγματοποίησις τοῦ προγράμματος χρησιμοποίησεως τῆς Ἐπαύλειος ὡς Ξενῶνος διὰ τοὺς μελετητὰς τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Βασιλείου Μέλαθρον κτήριον τοῦ χωρίου Ἁγίου Δέκα (ἀρχαίας Γόρτυνος) ἐπεσκευάσθη ριζικῶς ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς, παρακληθείσης ὑπὸ τῆς Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς Τουρισμοῦ Ἡρακλείου. Οὕτω ἐλπίζεται ὅτι ἀπὸ τῆ ἐπόμενον ἔτος θὰ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς τουριστικὸς ξενὼν ἐξυπηρετῶν τοὺς ἐπισκεπτομένους τὴν ἀρχαίαν Γόρτυνα.

Ὅχι ὀλιγότερον σημαντικὰ τῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν παρὰ τὸ γεγονός ὅτι διετέθησαν σχετικῶς μέτρια ποσά. Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρία ἐχρηματοδότησε τὰς ἀνασκαφὰς

Βαθυπέτρον, Σητείας καὶ Κατσαμπᾶ Ἡρακλείου. Ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινάτος ἐξυνέχισε μὲ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ μινωικοῦ μεγάρου Βαθυπέτρον, ἐπεκτείνας αὐτὴν εἰς ἀνατολικώτερον εἰς ἀναζητήσιον τοῦ χώρου τοῦ κεραμεικοῦ κλιβάνου, διὰ τὸν ὅποιον προέκυψαν ἤδη θετικαὶ ἐνδείξεις. Πράγματι ἀνευρέθησαν πολλοὶ παράλληλοι μικροὶ ἀγωγοὶ πυρίκαστοι καὶ ἐπενδεδυμένοι διὰ πηλοκονιάματος καὶ εὐρύτατος περιφερικὸς τοίχος, ὅστις κατὰ τὸν ἀνασκάψαντα εἶναι μέρος αὐτοῦ τοῦ κλιβάνου. Ἡ ὅλη διάταξις πρόκειται νὰ διασφηνισθῇ διὰ τῆς ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς. Ὡρισμένα ἐξακριβώσεις ἐγένοντο εἰς ὀλόκληρον τὸν χώρον κατὰ τὴν πρόδον τῶν ἐργασιῶν στερεώσεως τῶν κτηρίων καὶ ἀποχετεύσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων (βλ. ἀνωτέρω). Ἐλλείπει χρόνου ὁ ἀνασκαφεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πρόθεσίν του νὰ ἀνασκάψῃ τὸ ἱερόν ἐπὶ τοῦ γειτονικοῦ ὄρους Γιούκτα, ὅπου πέρυσιν ἀπεκαλύφθησαν πῆλινα ἀφιερώματα (βλ. «Κρητ. Χρονικά» ΣΤ', σ. 480).

Ὁ ὑποφαινόμενος ἐξυνέχισε τὰς πέρυσιν ἀρξαιμένας ἀνασκαφὰς του εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας. Ἡ κυριώτερα ἐργασία ἐγένετο εἰς τὴν μεταξὺ Σητείας καὶ Πισκοκεφάλου κατὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν ἀνακαλυφθεῖσαν μινωικὴν ἔπαυλιν. Ταύτης ἀνεσκάφη ὀλόκληρος ἡ πρόσοψις, διασώζουσα πολλοὺς ἐπαλλήλους δόμους πελωρίων κυβολίθων, ἐπίτηδες ἰσχυρῶς κατεσκευασμένη, ἵνα προστατεύσῃ τὸ κτήριο ἀπὸ τὸν παραρρέοντα ποταμόν, ὅστις καὶ σήμερον, ἂν καὶ ἔχη καταστῆ χεῖμαρρος, πλημμυρεῖ ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν. Παρὰ τὴν μακρὰν κλίμακα ἀνόδου εἰς τὸ μέγαρον σχηματίζεται εἰς τὴν πρόσοψιν προεξέχον δωμάτιον, ἐν εἶδει προμαχώνος. Ἐν συνεχείᾳ τῶν πέρυσι ἀποκαλυφθειῶν ἀποθηκῶν ἀνευρέθη ἐν εἰσέτι ἀρκετὰ εὐρύχωρον δωμάτιον οὕτω τὸ σύνολον τῶν δωματίων τοῦ κατωτέρου ἐπιπέδου εἶναι πέντε. Ἀπροσδόκητος ἦτο ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἄλλης μικρᾶς κλίμακος, ἀποτελούσης, φαίνεται, τὸ νότιον ὄριον τῆς Ἐπαύλεως. Περιλαμβάνει δύο οκέλη κατὰ συνέχειαν, τῶν ὁποίων τὸ ἄνω διασώζει μόνον λαξευτὰς εἰς τὸν βράχον βαθμίδας. τὸ κάτω ὅμως πελεκητὰς ὡς ἡ βορρεια κλίμαξ οὕτω καὶ ἡ νοτία — ἐκ τριάκοντα βαθμίδων — διακόπτεται ἀποτόμως εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ ἡ βαθεῖα ἐκεῖ ἐπίχωσις μαρτυρεῖ ὅτι ὠδήγει πρὸς τὸν ποταμόν. Ἀκριβῶς ἀντιστοιχῶς μὲ τὴν ἄλλην κλίμακα σχηματίζεται θυρωρεῖον ἐκ δύο δωματίων ἐπικοινωνούντων πρὸς ἄλληλα εἰς ἄνισα ἐπίπεδα. Ἀνεσκάφησαν ἐπίσης διαμερίσματα τινὰ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον τῆς κλιτύος, ὑπεράνω τῆς σημερινῆς δημοσίας ὁδοῦ· δύο ἡμιπόγεια δωμάτια συνδέονται διὰ χαμηλῆς θύρας, ἣτις διατηρεῖ τὸ ὑπέρθυρον· φαίνεται ὅτι τὰ κύρια διαμερίσματα ἦσαν εἰς τὸν ἀνώτερον ὄροφον, εἰς τὸν ὅποιον φέροι μικρὰ καὶ στενὰ κλίμαξ διασώζουσα ὀλίγας βαθμίδας. Ἄλλ' ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο δὲν ἐπερατώθη. Τὰ κινητὰ εὐρήματα, λόγῳ τῆς ἐκτεταμένης καταστροφῆς τοῦ κτηρίου, ὑπῆρξαν πολὺ ὀλίγα, κυρίως πῆλινα ἀγγεῖα τῆς ΥΜΙ περιόδου.

Ἐντὸς τῆς πόλεως Σητείας ἀνεκαλύφθη μινωικὴ ἐγκατάστασις, τῆς ὁποίας δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ διακριβῶθῃ ὁ χαρακτήρ, διότι ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπεξετάθη. Παρατηροῦνται πολλοὶ τοῖχοι μινωικῶν κτηρίων, διασωζόμενοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον κυλῶς, διότι ἐκεῖ πλησίον ὠκοδομήθησαν νεώτερα κτήρια. Ἐκεῖθεν προέρχεται μικρὸν εἰδῶλιον σχεδὸν ἀκέραιον λατρευτικῆς ἀνήκον ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν τὰ ἀναθήματα τοῦ Ἱεροῦ Πισκοκεφάλου. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης χαρακτηριστικὰ ΥΜΙ ὄστρακα. Ἐκεῖ πλησίον ἀνεσκάφη σπηλαιώδης ΜΜΙΙα τάφος, ὅστις περιεῖχε ταφὰς ἐντὸς πίθου καὶ σαρκοφάγου, τῶν ὁποίων μόνον τεμάχια περισυνελέγησαν,

διότι κατεστράφησαν κατά την θεμελίωσιν νεωτερικῆς οἰκίας. Ἐπίσης ἐντός τῆς πόλεως Σητείας καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνευρέθησαν πρὸ ἐτῶν καὶ ἄλλοι τάφοι, ἀνεσκάφη ΥΜΙΙ τάφος μὲ λουτροειδῆ λάρακα, διακοσμουμένη με σπείρας. Ἐκτὸς καὶ αὕτη δὲν ἦτο εἰς καλὴν κατάστασιν. Πολὺ σημαντικώτερα ἀπέβη ἡ ἀνεσκαφὴ τοῦ πέφυσι ἀνεκλυφθέντος εἰς τὴν περιοχὴν Πισκοκεφάλου δευτέρου σπηλαιώδους τάφου πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Μία παραστάς τῆς εἰσόδου εἶχε διαμορφωθῆ δι' ἑνὸς πελεκητοῦ λίθου, ὅστις φαίνεται προέρχεται ἐκ μινωικοῦ οἰκήματος καὶ ἀποτελεῖ χαμηλὸν κἀθίσμα γνωστοῦ τύπου. Εἰς τὴν σπηλαιώδη κοιλότητα ὑπῆρχον τοῦλάχιστον δέκα ταφαὶ συνοδευόμεναι ὑπὸ πλήθους ἀγγείων, τῶν ὁποίων περὶ τὰ ὀγδοήκοντα ἀνευρέθησαν ἄθικτα σχεδὸν εἰς τὴν θέσιν των. Ἄλλο κοίλωμα εἰς τὴν βραχώδη κλιτὴν παρὰ τὸν πέφυσι ἀνεσκαφέντα εἰς Μερότι Πισκοκεφάλου σπηλαιώδη πρωτογεωμετρικὸν τάφον δέον νὰ χαρακτηρισθῆ μᾶλλον ὡς ἀποθέτης. Ἔδωσε μεγαλὴν ἀφθονίαν ὄστράκων καὶ ἀγγείων διαφόρων σχημάτων, τῶν πλείστων μελαμβαφῶν, ἀνηκόντων εἰς τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀποθέτου περιουλεγή πύθος εἰς τεμάχια. Μικρὸν ἐκ κτιστῶν λίθων περιφραγμα κατὰ τὴν μίαν γωνίαν τοῦ ἀποθέτου ἀπέτέλεσε κρύπτην ἀγγείων.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τυχαίων εὐρημάτων ἀνεσκάφησαν δύο γεωμετρικῶν ἀνατολιζόντων χρόνων τάφοι εἰς τὴν ἀρχαίαν Πραϊσόον, εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ὅπου ἀνευρέθησαν οἱ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνεσκαφέντες τάφοι. Ἀμφότεροι οἱ τάφοι ἦσαν συλημένοι παλαιόθεν. Περιουλεγήσαν ὁμοῦ ἀφθονώτατα λίαν χαρακτηριστικὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ὄστρακα, μικρὰ τινα πῆλινα ἀγγεῖα καὶ πολυάριθμα τεμάχια ἀξιολόγων σιδηρῶν ὄπλων, μάλιστα δορῶν. Μία ἀβαθῆς καὶ πλατεῖα λεκάνη ἔχει ὠραιότατην διακόσμησιν ἀνατολιζούσαν.

Θολωτοὶ πρωτογεωμετρικῶν χρόνων τάφοι ἀνεσκάφησαν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κρητῶς, εἰς θέσιν Στους Λάγκους. Το νεκροταφεῖον προφανῶς περιελάμβανε περισσοτέρους, ἀλλὰ μόνον δύο ἀνεσκάφησαν, οἵτινες εἶναι ἐξωτερικῶς τετράγωνοι καὶ ἐσωτερικῶς κυψελοειδεῖς, ἐπίσης τετράγωνοι ὁ θάλαμος τῶν εἶναι μᾶλλον στενόχωρος καὶ ἡ θύρα τῆς εἰσόδου πολὺ χαμηλὴ. Ὁ εἰς ἔχει καὶ δρόμον, κατέρχεται δὲ πρὸς τὴν εἰσοδὸν δι' ὀλίγων βαθμίδων. Παρὰ τὴν γενομένην διατάραξιν ὑπὸ τῶν συλητῶν περιουλεγήσαν ἀρκετὰ μικρὰ ἀγγεῖα, χαλκαὶ τινες πόρπαι καὶ περόναι, σιδηρὰ τινα ἐργαλεῖα, ψῆφοι, εὐμέγεθες πῆλινον φλασκίον καὶ μέγα κυλινδρικὸν διακοσμημένον ἀγγεῖον, τὸ ὅλον πιθινώτατον ἦτο ὁ ταφικὸς πύθος. Εἰς τὸν δρόμον ἀνευρέθη πρόχους καὶ πληθὺς μικρῶν κυπέλλων δι' ὧν ἐγένοντο αἱ χοαὶ εἰς τὸν νεκρὸν. Εἰς τὸν δεύτερον τάφον ἀνεκαλύφθησαν, ἄθικτοι σχεδὸν, δύο ταφαί, συνοδευόμεναι ὑπὸ τινων ἀγγείων, πόρπης καὶ μαχαίριου. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ σειρὰ τῶν πρωτογεωμετρικῶν τάφων, ἡ ἀνεσκαφείσα παρὰ τὸ χωρίον Μόδι τῆς περιοχῆς Χανίων ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου, βοήθουμένου ὑπὸ τοῦ ἐκτ. ἐπιμελητοῦ κ. Δημ. Μαρουλάκη. Ἡ συστάς περιελάμβανεν ἑπτὰ λαξευτοὺς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον τάφους, τῶν ὁποίων δύο θαλαμωτοί, εἰς μορφῆς κοιλώματος ὑπὸ τὸν βράχον οἱ δὲ λοιποὶ τύπου ὀρθογωνίων σχημάτων. Πλὴν τούτων ἀνευρέθησαν καὶ μεμονωμένα ταφαὶ πίθων. Ἐκ τῶν τάφων τούτων προήλθε λίαν ἐνδιαφέρουσα σειρὰ ἀγγείων, ὄπλων σιδηρῶν καὶ ἐργαλείων, πορπῶν καὶ ἄλλων μικρῶν κτερισματικῶν ἀντικειμένων, ἐκ τῶν ὁποίων διὰ πρώτην φορὰν διδασκόμεθα τὴν μορφήν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι

ὀλιγώτερα τῶν πεντήκοντα, εἶναι ποικίλα : κρατηρίσκοι, σκύφοι, λαπάδια, πύξιδες, προχοίσκαι, κύαθοι, μεγάλοι πρόχοι, τεφροδόχοι, κάλπαι, πίθοι, ἀμφορείς κλπ. Τὰ σιδηρᾶ ὄπλα ἦσαν ἀφθονα, ἀλλὰ δὲν διασώζονται εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν.

Πλὴν τῶν πρωτογεωμετρικῶν τάφων ὁ υποφαινόμενος ἀνεσκαψεν εἰς Ἁγιον Νικόλαον καὶ εἰς θέσιν Τίμιος Σταυρὸς ἐνδιαφέροντα τάφον τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων (Β' αἰὼν π. Χ.), ὅστις ἀπέδωσε σειρὰν ἐνδιαφερόντων εἰδωλίων γυναικῶν, τῶν πλείστων εὐμεγέθων, με' ὠραιᾶς ἐσθήτας καὶ κομμώσεις τὰ μετὰ τῶν εἰδωλίων ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα εἶναι κοινά, κατὰ τὸ πλείστον πυξίδες, δακρυδόχα καὶ ἀμφορείς ἢ πρόχοι. Τὰ εὐρήματα περιήλθον εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης ἐλλείψει χρόνου ἀνεβλήθη διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλ. Ἀλεξίου ἐσυνέχισε τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ὑστερομινωικοῦ νεκροταφείου τῆς περιοχῆς Κατσαμπᾶ Ἡρακλείου. Ἀνεκαλύφθησαν τέσσαρες εἰσέτι Ἰλαξευτοὶ τάφοι. Τούτων ὁ πρῶτος ἦτο οὐσουλῆς, ἀλλ' ἀπέδωσε δύο κύπελλα καὶ μίαν κυλίκαν τοῦ ἐφυραϊκοῦ τύπου. Ὁ δεῦτερος περιεῖχε δύο ταφὰς συνοδευομένας ὑπὸ ὀλίγων κτερισμάτων, πηλίνων ἀγγείων χαρακτηριστικῶν διὰ τὴν ἀνακτορικὴν περιόδον (ΥΜΙΙ) σχημάτων (τρίωτος ἀμφορεύς, δύο ἀρτόσχημα, θυμιατήριον, κύλιξ καὶ πρόχους). Ὁ τρίτος περιεῖχε δύο ἐπίσης ταφὰς συνοδευομένας ὑπὸ τριῶν τριῶτων, μικρῶν ἀνακτορικῶν ἀμφορέων καὶ ἀλαβάστρου, πάντων πηλίνων, ὡς καὶ χαλκῶν τιῶν ἀντικειμένων. Ὁ τέταρτος ἦτο ὁ πλουσιώτερος ὄλων καὶ περιεῖχε δύο ταφὰς ἐντὸς ξυλίνων φερέτρων, ἀτυχῶς διαλυθέντων, καὶ ὠραιότατα ἀγγεῖα τοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ μετὰ τῶν ὁποίων ἀμφορείς τρίωτοι με' διακόσμησιν περικεφαλαίων καὶ πτηνῶν καὶ πρόχους με' παπυροειδῆ φυτὰ. Πάντες οἱ τάφοι ἔχουν μακρὸν δρόμον διανοιγόμενον πρὸς τὰ ἔξω καὶ με' κεκλιμένα πρὸς τὰ ἄνω τοιχώματα. Πεζούλια ὑπάρχουν κατὰ μῆκος τῶν δρόμων καὶ εἰς τὸν ἕνα τούτων ὑπάρχει κόγχη. Ἐπίσης θρανία ὑπάρχουν ἐντὸς τῶν θαλάμων, οἵτινες εἶναι πεταλοειδεῖς καὶ τετραγωνικοί. Τούτων ἡ ὀροφή κατέπεσον, ἀλλὰ τοῦ τετάρτου διασώζεται δλόκληρος ἡ θύρα. Τὰ ἐκ λίθων φράγματα εὐρέθησαν εἰς τὴν θέσιν των (ἐκτὸς τοῦ συληθέντος). Λίαν ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ νεολιθικὰ εὐρήματα τῆς αὐτῆς περιοχῆς, ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξίν νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ καὶ νεκροταφείου ἐπὶ τοῦ ἀμέσως ὑπεράνω τῶν ὑστερομινωικῶν τάφων ὑψώματος. Εὐρεῖα σπηλαιώδης κοιλότης ἐκάλυψε νεολιθικὰς ταφὰς, αἵτινες ὅμως εἶχον ἰσχυρῶς διαταραχθῆ. Περισυνελέγησαν λίαν ἐνδιαφέροντα ὄστρακα, πολλὰ με' χαρακτὴν διακόσμησιν, τεμάχια ἐκ τῶν λαβῶν, πελέκεις καὶ ρόπαλα τοῦ συνήθους τύπου. Ἐν ἐκ τῶν τελευταίων εἶναι θαυμαστῆς ὄντως κατασκευῆς. Τοῦ συνοικισμοῦ ἀνεσκαφῆ μία ἐκτεταμένη με' πολλὰ δωμάτια οἰκία, ἣτις ἔδωσεν ἐπίσης χαρακτηριστικὴν κεραμερικὴν καὶ ἐργαλεῖα. Δυστυχῶς οἱ τοῖχοι εἶναι πολὺ ἐπιφανειακοὶ καὶ ὑπέστησαν καταστροφὴν καὶ διατάραξιν.

Ἐξαιρετικὴν ἐπίσης ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν τριῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαπτουσῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν, τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς. Ἡ Ἀγγλικὴ ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ κ. Hood καὶ μαθητῶν τῆς Σχολῆς ἐσυνέχισε τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ μεσομινωικοῦ νεκροταφείου ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ λόφου τοῦ Πρωφῆτου Ἡλίας. Δύο εὐρύχωροι τάφοι περιφερεικοὶ ἀνεσκάφησαν, λα-

ξευθέντες εις τὸν βράχον τῆς κλιτύος. Αἱ ταφαὶ εἶναι λίαν πυκναὶ (τοῦ πρώτου ἄνω τῶν 50) καὶ ἐντὸς πίθων ἢ σαρκοφάγων. Ὁ πρώτος τῶν τάφων (τάφος VI) περιεῖχε κυρίως ταφικούς πίθους, ἐνῶ ὁ δεύτερος σαρκοφάγους ἐλλειψοειδοῦς σχήματος μὲ κυρτὰ καλύμματα Ἐκάτερος τῶν τάφων εἶχε κτιστὸν ἐσωτερικὸν διαχώρισμα, εἰς τὸν δευτέρον ἐσχηματίζετο καὶ χωριστὸν διαμέρισμα χρησιμοποιοῦν ὡς ὄστεοφυλακεῖον ἐκλείετο δὲ διὰ φράγματος λίθων. Τὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα δὲν εἶναι πολλὰ, χρονολογοῦν ὅμως τοὺς τάφους εἰς τὴν MMII καὶ τὴν MMIIa ἐποχὴν. Πολλὰ ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ μικρὰ εὐρήματα, ἰδίως οἱ σφραγιδόλιθοι, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν περίπου δέκα, δύο χρυσοὶ δακτύλιοι μὲ σφενδόνην τῶν ὁποίων ὁ εἰς φέρει παράστασιν κρίνου, μικρὰ χρυσῆ ἄλυσος, ἔξαυτήματα ἐκ μετεωρίτου καὶ χαλκηδονίου, τὸ πρῶτον τῶν ὁποίων παριστᾷ ὄκλαζοντα ἄνθρωπον, τὸ δὲ δεύτερον πτηνόν· ἀνευρέθησαν ἄφθονα φύλλα χρυσοῦ, πλήθος ψήφων ἐκ περιδερταίων (σαρδίου, χρυστάλλου, αἱματίτου, ἀμεθύστου, φαγεντιανῆς, στεατίτου, χαλκοῦ κλπ.) καὶ ὀλόκληρος σειρὰ μικρῶν χαλκῶν κοσμηματικῶν ἀντικειμένων.

Ἐξ ἀφορμῆς τεραχίων χαλκῶν ὄπλων, τὰ ὅποια ἐργάτης προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον, ἡ ἑλληνικὴ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία καθώρισε τὴν θέσιν μινωικοῦ λαξευτοῦ τάφου εἰς Ἄ γ. Ἰ ω ἄ ν ν η η Ἡ ρ α κ λ εῖ ο υ καὶ ἐκάλεσε τὴν Ἀγγλικὴν Σχολὴν νὰ τὸν ἀνασκάψῃ. Ὁ κ. Hood διεπίστωσεν ὅτι μέρος τοῦ θαλάμου καὶ ὁ δρόμος τοῦ τάφου εἶχον ἤδη καταστροφῇ κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ἐκεῖσε παρεχομένης νέας ὁδοῦ. Ὁ τάφος ἔδωσε λίαν ἐνδιαφέροντα εὐρήματα, κτερίσματα νεκρῶν. Τὰ κυριώτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι κύαθος μόνωτος ἐξ ὄχρου χρυσοῦ ἢ ἡλέκτρου διακοσμουμένη μὲ ἐκτύπους συνδεομένας σπείρας — μετὰ τῆς ἐκ Ζάκρου χρυσῆς λοπάδος τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη. εἶναι τὰ μόνα χρυσᾶ ἐν Κρήτῃ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα —, δύο φραῖοι σφραγιδόλιθοι καὶ πολλὰ χαλκᾶ ὄπλα ἤτοι ξίφος μὲ σταυροσχημον λαβὴν, τρία ἐγχειρίδια, τέσσαρες αἰχμαὶ δοράτων καὶ πέντε αἰχμαὶ βελῶν. Οἱ σφραγιδόλιθοι ἦσαν ὁ εἰς φακοειδῆς ἐξ ἀχάτου ὄνυχος μὲ παράστασιν λέοντος ἐπιπίπτοντος ἐπὶ ταύρου, ὁ δὲ ἕτερος ἀμυγδαλοειδῆς μὲ παράστασιν κατακεκλιμένου λέοντος. Ἡ διακόσμησις τοῦ χρυσοῦ κυπέλλου εἶναι πολὺ ὁμοία τῆς ἀργυρᾶς πύργου τοῦ V ὀρθογωνίου βασιλικοῦ τάφου τῆς Κνωσοῦ καὶ χρονολογεῖται εἰς τὴν YMIβ ἐποχὴν. Τὰ ὄπλα ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν YMI ἐποχὴν, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ τὸ μόνον πῆλινον ἀγγεῖον τοῦ τάφου, λύχνος μὲ πολύχρωμον διακόσμησιν λευκὴν, ἐρυθρὰν, κυανὴν. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ὁ νεκρὸς ἦτο ἐντὸς ξυλίνου φερέτρου (σαρκοφάγου) κεχρωσμένου κυανοῦ. Ὁρισμένα λείψανα πείθουν ὅτι ἀπετέθη ἐπίσης εἰς τὸν τάφον ἡ ἀσπίς καὶ ἡ περικεφαλαία τοῦ νεκροῦ· τούτων ὅμως ἐλάχιστα λείψανα διεσώθησαν.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν ἐπὶ πλέον εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν τοῦ Ἄ γ. Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Ἡ ρ α κ λ εῖ ο υ διὰ τοῦ κ. J. Boardman εἰς τὴν πλευρὰν σκάμματος ἀνορυχθέντος ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν πόλεμον, τὸ θηλόλιπον ἐνὸς τάφου, τὸν δρόμον δευτέρου, καὶ τὸν δρόμον μὲ τὸν πλάγιον θάλαμον τρίτου τάφου πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Ἐκ τοῦ πρώτου προῆλθε μικρὸς ψευδόστομος ἀμφορεὺς. Ὁ δεύτερος ἀνευρέθη κενός, ὁ δὲ τρίτος ἀπέδωσε 15 ἀγγεῖα, συνοδεύοντα δύο ταφὰς καύσεως, καὶ πόρπας, χαλκοῦν δακτύλιον καὶ σιδηροῦν μαχαίριον, κτερίσματα ἄλλου ἐνταφιασθέντος νεκροῦ.

Ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς κ. J. Cook ἐξηρένησε δύο ἀρχαίους βόθρους εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ γηπέδου τοῦ Βενιξελείου Σανατορίου ἐν Κνωσῷ, εἰς τὸν ἕνα τῶν ὁποίων ἀνεῖρε λείψανα ρωμαϊκῶν κτη-

ρίων καὶ κίονα ἐκ πωρολίθου. Ἐπίσης ἀνεσκαψε μίαν συστάδα πέντε τάφων, τεσσάρων κιβωτισσῶν πλινθοκτίσεων καὶ λιθοκτίσεων καὶ ἑνὸς λαξευτοῦ εἰς τὸν μαλακὸν βράχον. Ὁ εἰς τῶν κιβωτισσῶν ἦτο μικροῦ παιδίου. Τα εὑρεθέντα κτερίσματα εἶναι πῆλινα καὶ ὑάλινα τινὰ δοχεῖα, καὶ γολκοὶ δίσκοι κλείθρου πυξίδος. Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ παιδίου προήλθον μαρμάρειναι πλάκες μὲ ἐνδιαφέρουσιν διακόσμησιν ἐλίγων. Οἱ τάφοι ἀνήκουν εἰς τὴν ὑστέραν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν.

Πολὺ μεγαλύτερας κλίμακος, γινόμεναι μὲ μεγαλύτερα μέσα καὶ μὲ λαμπρὰ ἀποτελέσματα, ἐπῆρξαν αἱ ἀνοσκαφαὶ τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐν Φαιστῷ. Ἡ Σχολὴ διὰ τοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς κ. Doro Levi, τοῦ ἀρχαιολόγου Moricone, τοῦ τεχνικοῦ Toti καὶ ἱκινου ἀριθμοῦ μαθητῶν ἐξυπέχισε τὸ πρόγραμμα τῆς ἀποκαλύψεως τῶν βαθυτέρων στρωμάτων τοῦ πρώτου ἀνακτόρου εἰς τὴν νοτιανατολικὴν περιοχὴν τῆς δυτικῆς αὐλῆς, νοτίως τοῦ προπυλαίου. Ἡ ἔρευνα ἐπροχώρησε εἰς τὸ δυτικῶς τοῦ πέρουσιν ἀνοσκαφέντος δωματίου διαμέρισμα, ἀποκληθὲν Δωματίον I, ἐπεβεβαιώθη δὲ τρεῖς διαδοχικαὶ φάσεις ἀντιπροσωπεύοντι μὲ κτήρια εἰς τρία διαφορετικὰ ἐπίπεδα, καὶ ὅτι τὰ κτήρια ταῦτα ἀνήκουν εἰς ἀνάκτορον καὶ ὄχι εἰς ἰδιωτικὸς οἰκίαν. Ὑπὸ τὸ σκληρότατον ἐκ κεραμασβέστου δάπεδον τῆς τρίτης φάσεως (ἣτις ἐγένετο γνωστὴ διὰ τῶν ἀνοσκαφῶν τοῦ Pernier) ἀνεζητήθη καὶ εὑρέθη τὸ δάπεδον, ἐξ ὠραίου ἀλαβαστρίνου γυψολίθου καὶ ἐπὶ τούτου στηριζόμενον θρανίον καλυπτόμενον ἐπίσης διὰ πλακῶν γυψολίθου καὶ συνεχόμενον μὲ τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ δωματίου, ὅστις σὺν ὀρθομαρμάρωσιν ἐκ γυψολίθου. Ὑπὸ τὸ πλακοστρωτον τοῦτο τοῦ Δωματίου I, τὸ ὁμοίον ἐπαθε καθιζῆσιν εἰς τὸ βόρειον αὐτοῦ τμήμα, ἀνεκαλύφθη εἰς διάδρομος ἐπίσης πλακοστρωτος μὲ γυψολίθον, φέρων πρὸς θύραν, ἀνήκων δὲ εἰς τὴν πρώτην φάσιν τοῦ παλαιότερου ἀνακτόρου. Ἐν μικρὸν ἐρμάριον τοῖχου περιεῖχε δεκάδα ὠραισιῶν καμαραϊκῶν ἀγγείων καὶ τινὰ λίθινα. Εἰς ἄλλος μακρὸς διάδρομος δευθύνεται πρὸς τὴν ΒΔ θύραν τοῦ δωματίου I, ἀλλὰ τῆς δευτέρας περιόδου τοῦ πρώτου ἀνακτόρου. Εἰς τὸ δωματίον XXVII εἶχε γίνεαι μίαν δοκιμὴν πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Pernier, καὶ ἦλθον εἰς φῶς σημαντικὰ ἀγγεῖα τῆς δευτέρας φάσεως· νῦν ἡ ἀνοσκαφὴ ἐπεξετάθη καὶ ἀπέδειξε τὴν ὑπάρξιν ἑνὸς δωματίου καταλαμβάνοντος τὸν χώρον τῶν ὑπεράνω δωματίων XXVII καὶ XXVIII. Εἰς πολύχρωμος πίθος ἀκέραιος, ἴσως ὁ ὠραιότερος μέχρι σήμερον πολυχρωμος πίθος τῆς παλαιότερας μινωικῆς ἐποχῆς, εὑρέθη μὲ ἄλλα ἐνδιαφέροντα ἀγγεῖα. Ἄνω τῶν ἑκατὸν ἀντικειμένων, κυρίως ἀγγείων καμαραϊκῶν, ἀνευρέθησαν εἰς τὸ κατώτερον στρώμα τῆς πρώτης φάσεως ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου τοῦ διαμερίσματος τούτου. Ἀλλὰ τὰ πλουσιώτερα εὑρήματα ἐγένοντο εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ δωματίου I· εἰς τὸ δάπεδον τῆς δευτέρας φάσεως, εἰς ἓν ἐρμάριον καὶ ἐπὶ ἑνὸς θρανίου, ἀνευρέθησαν δώδεκα μεγάλα καὶ ὠραῖα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται θαυμάσιον πολυχρωμικὸν καὶ ἀνάγλυφον ἀνθοδοχεῖον ἢ ἀγγεῖον σπονδῶν, ἰδιόρρυθμον θυμιατήριον, ἓν ἀλαβάστρινον ποτήριον καὶ πλῆθος ἄλλων ποικίλων ἀγγείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἀλαβάστρινα ἀγγεῖα καὶ μέγα ποτήριον μὲ πεσσοῦς παιχιδίου. Εἰς τὸ κατώτερον στρώμα τῆς πρώτης φάσεως τοῦ αὐτοῦ δωματίου ἀνεκαλύφθη χαμηλὸν θρανίον ἢ περίφραγμα ἐκ λίθου δι' ἐστίαν ὅπου εὑρέθησαν μαγεϊκὰ τινὰ σκευῆ καὶ εἰς τυροτίπτει. Ἡ ἀνοσκαφὴ τῶν ἐπαλλήλων τούτων στρωμάτων ὑπέρξεν ἐξαιρετικὰ δύσκολος καὶ ἐχρειάσθη συνεχὴ στερέωσιν τῶν τοίχων, ἣτις ἐγένετο ὑποδειγματικῶς ὑπὸ τοῦ τεχνικοῦ κ. Τότι.

Αί ανασκαφαί τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς εἰς Μάλια ἔδωσαν ἐπίσης ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, ἃν καὶ δὲν ἔλαβον τὴν ἕκτατον ἣτις προεβλέπετο, μάλιστα συμπληρωματικῆς ἐρεύνης εἰς τὸ ἀνάκτορον, ἕξ αἰτίας τῆς ἀπρόοπτου ἀσθενείας τοῦ καθηγητοῦ κ. Fern. Charouthier. Συμμετέσχον οἱ κ. κ. Des Hayes, Dessenne καὶ De Riddes, τῶν ὁποίων ὁ δευτέρος ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Οἰκίας Ε, ὁ δὲ τρίτος προέβη εἰς σειρὰν δοκιμῶν τῆς περιοχῆς Οἰκιῶν Ζ καὶ εἰς ἀνίχνευσιν τῆς παρὰ τὴν Οἰκίαν Ε ὁδοῦ. Ἀνεκαλύφθη πρὸς βορρᾶν τῆς Οἰκίας Ε ἡ ὁδός, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ ὄριον αὐτῆς, παρηκολουθήθη δὲ εἰς μῆκος πεντήκοντα μέτρων· αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν ἀποθήκαι ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην περίοδον· περιεῖχον δύο πίθους, μῆτραν χύσεως θαλάκων πελέκειον καὶ ἐγγχειριδίων, βάσιν διπλοῦ πελέκειος ἐκ στεαίτιτου κ. ἄ. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα εἶχεν ἰσχυρῶς διαταραχθῆ ἀπὸ τὰς ἐποικοδομήσεις τῆς περιόδου Ἀνακαταλήψεως (ΥΜΙΙΙ)· ὑπάρχουν μάλιστα ἐκεῖ καὶ λείψανα τῆς ὑπομινωικῆς καὶ πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς. Τὸ ὄριον τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς δὲν ἀπεκαλύφθη, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἔβαινε μέχρι μᾶς θλαστῆς παρόδου. Τὰ εὐρήματα ἦσαν μαρμαρίνος λύχνος ἐπὶ ποδός, δύο πήλιναι οἶνοχόαι μὲ διακόσμησιν «πετρῶν». ἕξ σφραγιδόλιθοι, δύο διπλοὶ πελέκεις καὶ μικρὰ χαλκᾶ ἐργαλεῖα, μήτρα κοσμημάτων καὶ ψευδόστομοι τινες ἀμφορεῖς. Πέραν τῆς παρόδου ἀνευρέθησαν προσόψεις οἰκιῶν. Βαθεῖαι δοκιμαὶ ἀπέδειξαν τὴν παρουσίαν λειψάνων τῆς πρώτης περιόδου. Ἀξιόλογον εὕρημα εἶναι μικρὸν ἀγγεῖον μὲ μακρὰν κολουροκωνικὴν πρόχυσιν καὶ διακόσμησιν λευκοῦ ῥόδακος ἐπὶ φλογωτοῦ βάθους. Ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας Ε ἀπεκαλύφθη ἡ εἰσόδος καὶ τινὰ διαμερίσματα μᾶς νέας οἰκίας. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Οἰκιῶν Ζ δοκιμαὶ ἀπεκάλυψαν τεῖχος διερχόμενον ὑπὸ τὴν Οἰκίαν Ζβ καὶ προεκτεινόμενον εἰς τὴν ἀντιπέραν ὁδόν, ἴσως τμήμα τοῦ περιβόλου τῆς παλαιότερας πόλεως. Τὴν πλακόστρωτον ὁδὸν οἱ ἀνασκαφεῖς παρηκολούθησαν ἐπὶ ἑκατὸν μέτρα. Περαιτέρω ἀνευρέθησαν λείψανα οἰκιῶν ἀποδεικνύοντα ἐπέκτατον τῆς πόλεως μέχρι τῆς γραμμῆς τοῦ παρεκκλησίου Ἀγ. Βαρβάρας.

Ἐκτὸς τῶν ἀνασκαφῶν, διὰ διαφορῶν ἐκδρομῶν τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαιοτήτων τέως ἀγνώστων. Οὕτω εἰς τὴν Πραισὸν καθωρίσθη ἡ θέσις διαφορῶν ἑλληνικῶν τάφων καὶ ἴσως ἐνὸς ἱεροῦ ὑπαίθριου. Εἰς τὴν τοποθεσίαν «τὰ ραβδιὰ τοῦ Διγενῆ» ἢ Κιόνια ἀπεδείχθη ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαίου λατομείου εἰς τὸ ὅποιον κατὰ χώραν εἶναι δισκορησμένοι λατομημένοι ὕλικὸν πελωρίων ἀρραβδώτων κιόνων, κιονοκράνων, τετραγώνων στύλων, παραστάδων καὶ κυβολίθων. Τὸ λατομεῖον φαίνεται ὅτι ἦτο ἐν χρήσει ἀπὸ τῆν ἀρχαϊκῆν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, διότι πλησίον ἀπεκαλύφθησαν πίθοι τοῦ Ζ' καὶ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, διασωζόμενοι ἐπὶ τόπου εἰς τεμάχια. Εἰς ὕψωμα ἐκεῖ πλησίον (Κεφάλαια) διακρίνονται κτίσματα κυκλοτερεῆ, πιθανῶς παλαιοθολωτά, μεσομινωικῶν ἢ ἴσως πρωτομινωικῶν χρόνων. Ἡ κατὰ χώραν παρατηρουμένη ἀφθονος κεραμεικῆ εἶναι ὁμοία τῆς προερχομένης ἐκ Χαμαιζίου, τὸ ὅποιον ἀπέχει ἐκεῖθεν μίαν καὶ ἡμισίαν ὥραν.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Ἀδρομυλοὶ Σητείας ὁ ὑποφαινόμενος ἔπεσκέφθη δύο μικρὰ σπήλαια — τὸ ἐν γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Ἅγιος Ἀντωνῖος, ἐκ τῆς εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ οἰκοδομηθείσης ἐκκλησίας —, ἐντὸς τῶν ὁποίων περισυελέγησαν ἱκανὰ ὄστρακα χρονολογούμενα εἰς τὴν ὑστέραν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν. Ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχει ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον, τὸ ὅποιον, φαίνεται, ὑπέστη ἐντατικὴν σύλησιν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Διακρίνονται δύο συστάδες τάφων, ἡ πρώτη γνωστὴ μεταξὺ τῶν ἐπιχωρίων μὲ τὸ ὄνομα «οἱ τάφοι τῶν

μεγιστάνων» αποτελείται ἐκ λαξευτῶν θαλάμων εἰς τὴν παρυφὴν χαμηλοῦ ὑψώματος· λέγεται ὅτι ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρέθησαν ἀξιόλογα ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων χρυσὰ κοσμήματα. Πιθανῶς χρονολογοῦνται εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους. Ἡ δευτέρα ὁμάς ἀποτελεῖται ἀπὸ κτιστοὺς, τάφους πρωτογεωμετρικῶν χρόνων, ὁμοίους μὲ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀνεκολύφθησαν ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης (Κοῦρτες, Καρφί Λασηθίου, Κρητσᾶ κλπ.). Ἐξωτερικῶς εἶναι ὀρθογώνιοι καὶ φαίνονται ὡς κορυφούμενος σωρὸς λίθων ἐσωτερικῶς ἔχουν θολωτὸν θάλαμον. Οἱ χώρικοι διηγοῦνται ὅτι τὰ κτερίσματα αὐτῶν εἶναι ἀποκλειστικῶς «φτωχὰ λαδικάκια» (πήλινα μικρὰ ἀγγεῖα). Ἀξίζει νὰ γίνη ἐπὶ τόπου ἔρευνα. Εἰς ἀπόστασιν ἐκεῖθεν ἡμισείας ὥρας πρὸς βορρᾶν ὑπάρχει θολωτὸς τάφος κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ ἐπισκεφθέντος αὐτὸν κ. Φυγετάκη, ὅστις ἐχρησίμωσεν ὡς ὁδηγὸς εἰς τὰς περιηγήσεις μας. Ἐλλείψει χρόνου ὁμως δὲν ἐγένετο ἐπίσκεψις τοῦ χώρου.

Κατὰ γενομένην ἐκδρομὴν τοῦ ὑποφαινομένου εἰς Λύτιον ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ γίνη ἀνίχνευσις ὀλοκλήρου τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὥστε νὰ καθορισθοῦν ἱκανὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀξιόλογα κτήρια. Εἰς τὴν ἐκδρομὴν ταύτην συμμετέσχον καὶ ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἴταλ. Σχολῆς κ. Doro Levi καὶ ὁ τεχνικὸς κ. Toti. Διὰ μικρᾶς δοκιμῆς ἐξηκριβώθη ὅτι τὸ πρὸ καιροῦ ἀποκαλυφθὲν μωσαϊκὸν ἀνήκει εἰς ἐκτεταμένην χριστιανικὴν Βασιλικήν, ἣτις κεῖται κάτω καὶ πέρας τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας Σταυρωμένου καὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἀγορᾶν, ὅπου πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ κ. Levi εἶχεν ἀποκαλύψει ἱκανὰ βάρθρα μὲ τιμητικὰς ἐπιγραφὰς εἰς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Ἐκ τοῦ χώρου τούτου εἶχον περισυλλεγῆ πρὸ τῆς ἐκδρομῆς πέντε ἐκ τῶν βάρθρων, τῶν ὁποίων τινὰ ἦλθον διὰ πρώτην φορὰν εἰς φῶς. Δύο ἄλλα παραμένουν ἐπὶ τόπου, εἰτοιμα διὰ περισυλλογὴν. Ἐπίσης περισυνελέγησαν δύο ἐπιτίμβιοι ἐπιγραφαί.

Τὰ τυχαῖα εὐρήματα ὑπῆρξαν καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἀφθονα καὶ ἀξιόλογα. Κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς περιοχῆς Θρόνου Ἀμσρίου (ἀρχαίας Συβρίτου) ἀνεκαλύφθη σειρά πωρίνων πλακῶν, μὲ γλυπτὰ τρίγλυφα ἄνω, προφανῶς προερχομένων ἐκ δημοσίου οἰκοδομήματος ἑλληνικῶν χρόνων· ἐξ τούτων φέρουν προξενικὰς ἐπιγραφὰς. Τὸν χώρον ἐπεσκέφθη κατ' ἐντολήν τοῦ Ἐφόρου ὁ Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων, ὅστις καὶ περισυνέλεξε τὰς ἐνεπιγραφὰς πλάκας, καταθέσας αὐτὰς εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης.

Ἐν Ρεθύμνῳ καὶ ἐντὸς τῆς Πλατείας Κιουλούμπαση ἀπεκαλύφθη κατὰ τὰς ἐργασίας τοποθετήσεως ἀγωγῶν ὕδατος τμημα οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου διεκρίνεται κατὰ χώραν μόνον εἰς μὲ κοχλιωτὰς ραβδώσεις κίων διασώζων τὴν βάσιν καὶ τμημα τοῦ κορμοῦ, καὶ τμημα κρηπίδος ἐκ πωρολίθου. Τὸ κτήριο φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς ἑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Παρὰ τὸ χωρίον Κεραμωτᾶ Μυλοποτάμου κατὰ τὴν ἀνόρυξιν βόθρου ἀνευρέθησαν δύο τάφοι μὲ σκελετοὺς ἐκτάδην κειμένους, ὁ εἰς εἰς βάθος δύο μέτρων καὶ ὁ ἄλλος τεσσάρων. Ἐκτὸς τῶν ὀστέων θραυσθέντων ἀγγείων περισυνελέγη φιάλη μὲ κυρτὸν χεῖλος ἀκεραία τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Χανίων, νοτίως τοῦ κτηρίου τῶν Δικαστηρίων, ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν χαμηλοῦ λόφου, ὅπου καὶ ἄλλοτε πολλοὶ ἀνευρέθησαν τάφοι, λαξευτὸς τάφος ὑστερομινωικῶν ΙΙΙ χρόνων, μὲ τετραγωνικὸν θάλαμον καὶ δρόμον πρὸς βορρᾶν. Εἰς σκελετὸς ἀνευρέθη ἐπὶ τόπου καὶ τρεῖς μικροὶ βόθροι χρησιμοποιοιθέντες ὡς ὀστεοθήκαι 8 - 10 ἀτόμων. Περισυνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Δ. Μαρουλάκη, καθηγητοῦ, ἐξ ἐνδιαφέρον-

τά διά τήν διακόσμησίν των άγγεϊα, είδώλιον πήλινον μέ τās χεϊρας επί τοῦ στήθους και χαλκοῦν ξυράφιον.

Εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Σανατορίου τῆς Κνωσοῦ ἀνεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τήν κατασκευὴν τῶν σηπτικῶν βόθρων ἐκτεταμένον μωσαϊκὸν μέ διακοσμητικὰ θέματα. Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου διεπίστωσε διά δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς ὅτι πρόκειται περὶ ἐκτεταμένης Βασιλικῆς μέ λίαν ἐνδιαφέροντα και ἐκτεταμένα μωσαϊκά. Ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος δύο κλιτῶν και τμῆμα τοῦ νάρθηκος ἦλθον εἰς φῶς. Τμήματα μαρμαρίνου θωρακίου και τμῆμα ἐπιστυλίου ἀπέδειξαν ὅτι ὁ ναὸς χρονολογεῖται εἰς τὸν Ε΄ μ. Χ. αἰῶνα. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπροχώρησε.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ Μέγαρον Νίρου ἀνεκαλύφθη τάφος ὑστερομινωικῶν ΙΙΙ χρόνων, ἐκ τοῦ ὁποῖου προῆλθεν ἐδιαφέρον πλαστικὸν ἀγγεϊον μορφῆς νήσσης. Ἀτυχῶς ἀπεκόπη και ἀπωλέσθη ἡ κεφαλὴ. Δὲν ἤρουνθη ἐπὶ εἰσέτι ὁ χώρος.

Εἰς θέσιν Μουρὶ τῆς περιφερείας Μοχοῦ ἀνευρέθη και ἐκομίσθη ὑπὸ χωρικοῦ λίθινον ὀλμοειδὲς καλυκόσχημον μινωικὸν ἀγγεϊον. Ὁ εὐρὸν βεβαίῳ ὅτι πολλαὶ ἀρχαιότητες, ἀγγεϊα, ὄπλα και σφραγιδόλιθοι ἀνευρέθησαν κατὰ καιροὺς ἐπὶ τόπου.

Παρὰ τὸ χωρίον Ξενιάκω Πεδιάδος και εἰς θέσιν Ἀτάμπαχῃ ἀνευρέθησαν λίθινα κοινὰ ὀλμοειδῆ ἀγγεϊα μινωικῶν χρόνων. Ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Ἀλεξίου διηκρίβωσε δι' αὐτοψίας ὅτι πρόκειται περὶ τάφων εἰς στεγάσματα βράχων.

Εἰς θέσιν Χαλέπα ἡ Τρόχαλος τοῦ χωρίου Βαρβάρω χωρικός ἀνεῦρε θησαυρὸν χαλκίων μινωικῶν ἐργαλείων, τὰ ὁποῖα και ἐπώλησεν. Ὁ ἀγοράσας προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου τέσσαρας σμίλας, πέντε πελέκεις και ἕτερον ἐργαλεῖον. Αὐτοψία γενομένη εἰς τὸν τόπον τῆς εὐρέσεως ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Ἀλεξίου διεπίστωσε τὴν ὑπαρξιν μινωικῶν κτηρίων ΥΜΙ - ΙΙ χρόνων, τῶν ὁποίων πολλοὶ μεγάλοι πελεκητοὶ λίθοι διεκρίνοντο.

Εἰς θέσιν Σκαφιδάρῃ τῆς περιοχῆς Γάξι Ἡρακλείου ἦλθον εἰς φῶς τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἑλληνικῶν πίθων μέ διακόσμησιν μεταλλίων.

Εἰς θέσιν Κορακιῆς τοῦ χωρίου Βιτσιλιὰ παρὰ τὰ Πάρτιρα Ἡρακλείου ἀπεκαλήφθη ἐντὸς κοιλότητος τοῦ ἀποκρήμνου βράχου σπηλαιώδης τάφος μέ ταφὰς νεολιθικῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὀστράκων, χρόνων. Ὁ χώρος πρόκειται νὰ ἐξερευνηθῆ προσεχῶς.

Παρὰ τὸ χωρίον Τζίγκουνας τῆς περιοχῆς Καστελλίου Πεδιάδος και εἰς θέσιν Χωμοτόλακος ἀνεκαλύφθη σαρκοφάγος ὑστερομινωικῶν ΙΙΙ χρόνων, συνοδευμένη ὑπὸ ὀλίγων κοινῶν ἀγγεϊων. Ἡ σαρκοφάγος δὲν ἐκρίθη ἀξία περισυλλογῆς.

Ἐκ τοῦ χωρίου Ἴνι Μονοφασίου προέρχεται σφενδὸν χυσοῦ δακτυλίου μέ δακτυλιόλιθον ἐκ πρασίνου ἰάσπιδος φέροντα σφάστασιν γυμνῆς γυναικείας μορφῆς κρατούσης ἀντικείμενον ἴσως εἰδώλιον.

Εἰς τήν γνωστὴν και ἐξ ἄλλων μινωικῶν εὐρημάτων θέσιν Τροῦλος τῶν Ἀνω Ἀρχανῶν ἀνευρέθησαν τυχαίως ἀφθονώτατα ὄστρακα μεσομινωικῆς ἐποχῆς και ὀλίγα ἀγγεϊα χαρακτηριστικὰ τῆς παλαιότερας ἀνακτορικῆς περιόδου. Ἐν ὀλμοειδὲς λίθινον ἀγγεϊον μέ ἐλισσομένης ραβδώσεως περιστελέγῃ ἐπὶ τόπου. Πρόκειται πιθανῶς περὶ ἀποθετῶν εἰς κοιλότητος τοῦ κατὰ τήν περιοχὴν ταύτην ἐπιπολάζοντος βράχου.

Κατὰ τās ἐργασίας περιφράξεως τοῦ πρωτομινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Α πα-

ρά τὸ χωρίον Πλάτωνος ἀνευρέθη ἀποθέτης λιθίνων ἀγγείων, καθ' ὅλα ὁμοίων μὲ τὰ ἀνευρεθέντα ὑπὸ τοῦ Ξανθοῦδιδου. Περιουνηλέγη μία δωδεκάς, ἀλλὰ προφανῶς ὑπάρχουν καὶ ἄλλα καὶ χρειάζεται μικρὰ ἐπὶ τόπου ἐξερευνησις.

Μικρὸν μολύβδιον εἰδῶλιον ἀνδρὸς μὲ στρεβλούμενον λαιμόν, πιθανώτατα χρησιμοποιηθὲν ὡς κατάδεσμος κατὰ τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν ἐποχὴν, κατεσχέθη ἐπὶ τοῦ ἀρχαιοκαπύλου Τηλεμάχου Παπαδάκη. Προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Πεδιάδος Μεσσαρῆς.

Μικρὰ μαρμωρῖνη κεφαλὴ ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων ἀνευρέθη παρὰ τὸ χωρίον Πισκοπιανῶ Πεδιάδος εἰς χώρον ὅστις ἐμφανίζει πολλὰ ἀρχαῖα λείψανα.

Εἰς θέσιν Σελλί Βασιλικῆς Ἱεραπέτρας ἀνεκαλύφθη τάφος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν τέσσαρα συντετριμμένα πήλινα ἀγγεῖα, τὰ ὅποια κατετέθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Ἱεραπέτρας. Ἡ χρονολογία τοῦ τάφου δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ἀλλὰ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπάρχει ἐπὶ τόπου ἡμικατεστραμμένη πηλίνη σαρκοφάγος φέρουσα διακόσμησιν συνάγεται ὅτι ὁ τάφος δέον νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ΥΜΙΠ ἐποχὴν.

Οὗτω διὰ πολλοστήν φορὰν ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης δὲν παύει νὰ εἶναι ἀποδοτικὸν ἀρχαιολογικῶν εὕρημάτων πασῶν τῶν προϊστορικῶν ἢ ἱστορικῶν περιόδων καὶ ἐμπεδοῦται ἢ βεβαιότως ὅτι ἔρευνα γινομένη διὰ μεγαλυτέρων μέσων καὶ μᾶλλον ὀργανωμένου ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνικοῦ προσωπικοῦ θὰ ἀποδώσῃ ἀπεραμίλλους ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς.

Δεκέμβριος 1953

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἡ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Κατὰ τὴν Γ' ἐτησίαν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν ἐταίρων, γενομένην τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1954, ἐνεκρίθη ὁ ἀπολογισμὸς τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς διὰ τὸ ἔτος 1954 καὶ ἐξελέγη τὸ νέον Διοικητικὸν Συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κ. Μ. Γ. Παρλαμᾶ, προέδρου, Ἰ. Παπαϊωάννου, ἀντιπροέδρου, Α. Γ. Καλοκαιρινοῦ, γραμματέως, Ἰ. Ρασιδάκη, ταμίου, καὶ Ν. Πλάτωνος, Κ. Λασιθιωτάκη καὶ Σ. Ἀλεξίου, μελῶν. Κατωτέρω δημοσιεύεται ἡ ἔκθεσις πεπραγμένων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὸ 1953.

«Κατὰ κοινὴν ἀντίληψιν ἡ δρᾶσις τῆς Ἑταιρίας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν σοβαρότητα τοῦ τίτλου τῆς καὶ τῶν σκοπῶν τῆς. Τὸ κῦρος τῆς ὡς ἐκ τούτου ἐκραταιώθη ἔτι περισσότερον παρὰ τε τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ ταῖς ἐπισήμοις ἀρχαῖς, χαρακτηριστικὴν δὲ ἐκδήλωσιν τῆς κραταιώσεως ταύτης ἀποτελεῖ ἀπὸ μέρους μὲν τοῦ κοινοῦ ἡ ἐμπιστοσύνη μεθ' ἧς παραχωρεῖ πολὺτιμα ἀντικείμενα πρὸς πλουτισμὸν τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου, ἀπὸ μέρους δὲ τῶν ἐπισήμων διοικητικῶν καὶ πνευματικῶν ἀρχῶν ἡ προθυμία μεθ' ἧς παρέχουν τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ἀρωγὴν των πρὸς τὴν Ἑταιρίαν. Τοῦτο ἦδη εἶναι ἓν μέγα κεφάλαιον, ἡ ὀρθὴ χρῆσις τοῦ ὁποίου ὑπὸ τοῦ μετ' ὀλίγον ἐκλεγησομένου Διοικητικοῦ Συμβουλίου θὰ ἀποφέρῃ ἔτι μείζονα τῶν μέχρι σήμερον ἐπιτευχθέντων κερδῶν.